

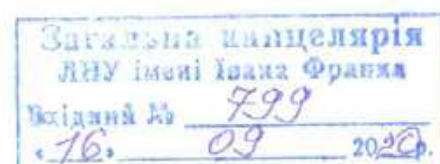
Спеціалізованій вченій раді Д 35.051.01
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу *Коваленка Віктора
Миколайовича* на тему: “*Фінансова система України:
концептуальні основи та стратегія розвитку*”,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність теми дослідження. Реальність незалежності кожної країни обумовлюється багатьма різноманітними чинниками, серед яких вагому роль відіграє потужність та ефективність її фінансової системи. Від того, наскільки вона дієздатна у мобілізації внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів на потреби розвитку економіки та забезпечення повноцінного виконання державою її функцій, наскільки досягається їх раціональне розміщення та ефективне використання напряду залежить добробут кожного громадянина, фінансова стійкість кожної підприємницької структури та забезпечення сталого розвитку країни у цілому. Важливим є також встановлення раціональної структури фінансової системи й забезпечення внутрішньоструктурних зв'язків між окремими суб'єктами та інституціональними одиницями. Варто зазначити, що фінансова система України як молодої держави, хоча і є загалом чітко окресленою, але перебуває у стадії перманентного розвитку. Наразі як з позицій її потужності, що виражається у розмірах залучених фінансових ресурсів, так і з позицій активного впливу на економіку вона далека від того ідеалу, до якого країна намагається наблизитися.

Проблематиці теоретичних засад формування фінансової системи та забезпечення ефективності її функціонування приділяється достатньо уваги, але переважно у розрізі її окремих складових – публічних, корпоративних і міжнародних фінансів та фінансового ринку, тоді як загальносистемні питання, і у вітчизняній, і у зарубіжній науці залишаються певною мірою на

узбіччі наукових розробок. Зокрема, це стосується оптимальної структури фінансової системи та синергетичного ефекту її функціонування. У контексті зазначеного тема дисертаційної роботи Коваленка В.М. є актуальною і вкрай важливою для забезпечення сталого розвитку України.

Дисертаційна робота виконана у рамках тем науково-дослідних робіт Львівського національного університету імені Івана Франка за темами “Формування фінансового потенціалу національної економіки” (державний реєстраційний номер 0116U001677) та “Фінансові стратегії розвитку економіки України” (державний реєстраційний номер 0112U004029).

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Вивчення дисертаційної роботи, автореферату та публікацій за темою дисертації дозволяє зробити висновок, що наукові результати у цілому є належним чином обґрунтованими, логічними й достовірними. Вони базуються на фундаментальних положеннях теорії фінансів та складних систем, до яких відноситься і фінансова система. Робота характеризується широким застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, використанням значних обсягів статистичної інформації, що забезпечило реалізацію поставленої мети та вирішення завдань наукового дослідження. В процесі виконання дослідження автором опрацьовано значний обсяг наукової літератури, що дало змогу визначити дискусійні та недостатньо досліджені аспекти обраної теми й окреслити новий напрям власного дослідження. Інформаційну базу дослідження склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем теорії і практики управління фінансовими системами, матеріали науково-практичних конференцій, законодавчі і нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, методичні положення та статистична інформація Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Національного банку України, інформаційні ресурси мережі Інтернет, особисті аналітичні розрахунки автора.

Дисертаційна робота має логічну структурну будову і засновується на ґрунтовному підході до теоретико-методологічних засад сутності, функцій та ролі фінансів і фінансової системи у забезпеченні сталого суспільного розвитку, обґрунтуванні складу й компонентів фінансової системи, усебічній оцінці її ефективності. Загальна концептуальна модель дисертації в цілому органічно пов'язується з дослідженням процесів, які відбуваються в економіці та суспільстві на нинішньому етапі розвитку української держави. Насамперед здобувачем обґрунтовані теоретичні засади формування і функціонування фінансової системи, серед яких особливе значення має виділення базових принципів формування фінансової системи та визначення її функцій. До базових принципів віднесено (с. 69, 70):

- єдність – проведення єдиної фінансової політики у межах усієї фінансової системи;
- збалансованість – узгодження економічних інтересів суб'єктів фінансової системи;
- повнота – включення до фінансової системи усіх суб'єктів економіки;
- економічна самостійність – усі складові системи повинні мати власні джерела доходів та вільно розпоряджатись ними;
- економічна рівність – забезпечення рівних економіко-правових умов діяльності;
- самодостатність – забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності на основі власних ресурсів та внутрішніх резервів;
- верховенство права – дотримання законодавчих вимог усіма суб'єктами економіки;
- конкурентоспроможність – дотримання усіх інших принципів.

Крім того на рівні макроекономіки доцільно забезпечувати принципи поєднання інтересів держави, територій, галузей та інших економічних суб'єктів, а на рівні світової економіки – забезпечувати захист національних

інтересів та підтримку національного виробництва, а також дотримання міжнародних угод, стандартів та правил фінансової діяльності.

Вважаємо виділення таких принципів вагомим науковим результатом дисертаційного дослідження, оскільки багато проблем сьогодення породжені саме певним волюнтаризмом і відсутністю чітких засад побудови фінансової системи. Варто зазначити, що до нинішнього часу в Україні практично законодавчо не врегульовані засади функціонування фінансів як єдиної цілісної системи.

В дисертаційній роботі обґрунтовано, що функції фінансової системи нерозривно пов'язані із функціями фінансів і є результатом трансформації у процесі управління фінансовими ресурсами розподільчої та контрольної функцій фінансів. До переліку функцій фінансової системи віднесено функції фінансового забезпечення, фінансового регулювання, фінансового стимулювання та фінансового контролю, реалізація яких на практиці сприятиме удосконаленню організації управління економікою та фінансовою сферою (с. 59). У цьому контексті розроблено теоретичні положення щодо розуміння конфігурації (переліку та взаємозв'язку) функцій фінансового управління, у центрі якої знаходиться функція організації управління. Її належне виконання органами влади та управління галузями, територіями й господарськими одиницями забезпечуватиме реалізацію функцій фінансового планування (бюджетування), фінансового регулювання, фінансового контролю та фінансового стимулювання (с. 378).

Розроблено на інституційній основі концептуальні підходи до розуміння структури, ролі та місця фінансової системи в економіці. Доведено, що фінансова система є невід'ємною складовою економічної системи, її структура (за інституційною, галузевою та територіальною моделями) відповідає структурі економіки, а функції реалізуються у процесі організації управління фінансами на усіх без виключення етапах економічного процесу та рівнях управління економікою (с. 120-122). Автором систематизовано складові архітектури фінансового управління (рис. 5.3 – с. 371), що дозволяє поставити

організацію управління фінансами на чітку наукову основу. В основі запропонованої моделі лежить фінансова політика й, відповідно, її стратегія і тактика, а реалізація управлінського процесу відбувається через фінансові механізми, фінансову систему і організаційну складову. Значимість даного наукового результату визначається важливістю управлінських методів і технологій – якою б досконалою не була структура фінансової системи, без належно організованого управління нею досягти ефективного функціонування фінансової системи неможливо.

За методологічну основу здобувачем обрано доволі оригінальний творчий підхід, заснований на дослідженні функціонування фінансової системи через призму руху фінансових ресурсів, що виділяє дану роботу з поміж інших, присвячених даній проблематиці. Автором сформульовано нові науково-методологічні підходи щодо групування економічних ресурсів за окремими етапами економічного процесу, що дало змогу виділити у їх переліку фінансову складову, яка має місце на усіх етапах руху вартості товарів, послуг та валового випуску (суспільного продукту) загалом (с. 94). Це створює передумови для поглибленого розуміння соціально-економічної природи фінансів, розширює можливості пізнавальної діяльності та фінансової практики, які в умовах поглиблення ринкових відносин охоплюють усе ширше коло суб'єктів економіки та включають у господарський обіг зростаючий перелік економічних ресурсів.

Враховуючи, що фінансові ресурси завжди мають грошовий вираз, в роботі розроблено методологічні засади систематизації функцій грошей за їх місцем і роллю в економіці та фінансах, що дало можливість з'ясувати їх відношення до економічних ресурсів загалом та фінансових зокрема. У розширеному переліку функцій грошей виділено в окрему групу операційні (основні та допоміжні), що забезпечують рух економічних ресурсів між господарськими одиницями та окремими етапами економічного процесу, а також вартісні (оціночні) функції, що супроводжують економічний рух товарів і послуг упродовж їх життєвого циклу (с. 176-177).

В дисертаційній роботі проведена структуризація національної (рис. 1.10 – с. 122) та світової (рис. 3.6 – с. 294) фінансових систем. Структуризація національної фінансової системи України здійснена на основі інституційної моделі у взаємозв'язку із рівнями, секторами і ланками економіки, що є цілком аргументовано, оскільки фінанси відносно економіки є своєрідною інфраструктурною складовою – їх призначення полягає у забезпеченні потреб економічних агентів. При цьому у процесі дослідження світової фінансової системи автор стосовно національних систем згідно з класичними підходами виділяє чотири їх групи: ринкову; країн, що розвиваються; країн з перехідною економікою; країн з адміністративно-командною економікою. Дійсно, це той важливий чинник, який визначає основи формування й функціонування фінансової системи відповідної країни і який обов'язково має враховуватися при її розбудові. Єдине питання полягає у тому, що незрозуміло, до якого типу економіки слід віднести нашу державу: в Україні ще далеко не повноцінна ринкова економіка, вже не перехідна й однозначно не адміністративно-командна, та й мабуть при всіх негараздах важко визнати нас країною, що розвивається. Очевидно, що ця невизначеність породжує багато різноманітних проблем, у т.ч. й побудові фінансової системи.

Наукова і практична значимість одержаних результатів. Серед найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, що характеризують прирощення наукових знань та визначають її *наукову новизну*, слід відзначити наступні:

- уточнення дефініцій «фінанси» та «фінансова система» на основі використання базових категорій теорії пізнання, таких як сутність і явище, зміст і форма, що сприяє упорядкуванню понятійно-категорійного апарату та удосконаленню методології дослідження в галузі фінансів загалом;

- пропозиції щодо застосовування широкого та вузького розуміння фінансових ресурсів як предмета функціонування фінансової системи: у широкому розумінні – це у вартісному вираженні економічні ресурси (у тому

числі гроші та інші фінансові інструменти); у вузькому розумінні – це гроші та інші фінансові інструменти, що об'єднують оперативну (активну та найбільш ліквідну) частину фінансових ресурсів населення, суб'єктів господарювання та держави;

– сформульовані методологічні засади систематизації функцій грошей за їх місцем та роллю в економіці й фінансах, що дало можливість з'ясувати їх відношення до економічних ресурсів загалом та фінансових зокрема. У переліку функцій виділено операційні (основні та допоміжні), що забезпечують рух економічних ресурсів за окремими етапами економічного процесу, а також вартісні (оціночні) функції, що супроводжують економічний рух товарів і послуг упродовж їх життєвого циклу;

– удосконалена методологія дослідження фінансової системи за рахунок розширення компонентів (складових структури) пізнання. Зокрема, обґрунтовано необхідність введення до їх складу поняття «методичний підхід», що передбачає вибір залежно від «широкого» чи «вузького» розуміння предмета пізнання, рівня узагальнення та сфери застосування, придатних (у кожному конкретному випадку) методів дослідження;

– теоретичні підходи до визначення функцій фінансової системи, які є зовнішнім проявом її внутрішньої сутності. Функції фінансової системи є результатом трансформації у процесі управління фінансовими ресурсами розподільчої та контрольної функцій фінансів. До функцій фінансової системи віднесено функції фінансового забезпечення, фінансового регулювання, фінансового стимулювання та фінансового контролю, що на практиці сприятиме удосконаленню організації управління економікою та фінансовою сферою;

– теоретичні положення щодо розуміння конфігурації (переліку та взаємозв'язку) функцій фінансового управління (фінансового менеджменту на рівні суб'єктів господарювання), у центрі якої знаходиться функція організації управління. Її належне виконання органами влади та управління галузями, територіями й господарськими одиницями забезпечуватиме

реалізацію функцій фінансового планування (бюджетування), фінансового регулювання, фінансового контролю та фінансового стимулювання;

– науково-методичний підхід до макроекономічної оцінки фінансових ресурсів економіки, де поряд із ВВП застосовано значно ширший за економічним змістом вартісний показник випуску (товарів і послуг). Його використання у сукупності з показником проміжного споживання та іншими показниками системи національних рахунків сприяє поглибленню економічних досліджень стану фінансової системи України та її окремих складових;

– розроблені на інституційній основі концептуальні підходи до розуміння структури, ролі та місця фінансової системи. Доведено, що фінансова система є невід’ємною складовою економічної системи, її структура (за інституційною, галузевою та територіальною моделями) відповідає структурі економіки, а функції реалізуються у процесі організації управління фінансами на усіх без виключення етапах економічного процесу та рівнях управління економікою;

– науково-методичний інструментарій аналізу та прогнозування стану галузевої складової економіки та фінансової системи на основі використання коефіцієнтів, що комплексно відображають внутрішні та зовнішні для кожної галузі чи виду діяльності витрати матеріальних ресурсів. Динаміка таких показників свідчить про розширення (скорочення) економічних зв’язків та зниження (зростання) зовнішньої залежності в умовах конкурентного ринкового середовища.

Практична цінність результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що теоретико-методологічні положення, висновки і практичні рекомендації автора впроваджені у практику діяльності державних органів: Департамент фінансів Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 10–16/12–199/0/2–18 від 11.10.2018р.); Територіальне управління Рахункової палати по Львівській, Волинській, Рівненській, Тернопільській, Івано-Франківській та Закарпатській областях (довідка № 22/468 від

03.11.2015 р.). Наукові здобутки дисертанта використовуються у навчальному процесі на факультеті економіки, менеджменту та міжнародного права Інституту післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 53 від 06.04.2018р.), а також в Національному університеті “Львівська політехніка” (довідка № 67–01–1803 від 25.10.2018р.), Львівському національному лісотехнічному університеті України (довідка № 01–304 від 30.05.2018р.) та Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (довідка № 15/17–2888 від 25.10.2018р.).

Повнота висвітлення положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Основні результати і висновки дисертаційної роботи опубліковано у 74 наукових працях, з них: 1 одноосібна та 2 колективні монографії; 2 підручника і 4 навчальні посібники у співавторстві; 46 статей, з яких 43 статті у наукових фахових виданнях (з них 3 у виданнях, внесених до реєстру міжнародних наукометричних баз); 3 статті у наукових періодичних виданнях зарубіжних країн; 19 праць апробаційного характеру. Результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та отримали схвальні відгуки на 19 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації й достатньо повно розкриває її.

Зауваження до дисертаційної роботи. В дисертаційній роботі є окремі положення, що мають дискусійний характер чи потребують додаткового уточнення й аргументації:

1. Розглядаючи теоретико-методологічні проблеми структуризації фінансової системи (підрозділ 1.3), дисертант вказує, що «у більшості випадків дослідження фінансової системи проводять в межах окремих видів фінансової діяльності (бюджетної, податкової, грошово-кредитної тощо), де одним із суб'єктів взаємовідносин зазвичай є держава» (с. 100). По-перше,

навіть чи коректно визначати це видами фінансової діяльності – це види фінансових відносин (до речі сам автор на с. 152 визначає їх саме як відносини, доповнюючи перелік інвестиційними, кредитними, страховими міжнародними). По-друге, очевидно автор мав на увазі те, що наразі науковці і практики віддають перевагу дослідженню проблематики окремих сфер і ланок фінансової системи, а не формуванню й функціонуванню фінансової системи у цілому.

2. Навряд чи обґрунтованим є включення до складу інституційної моделі фінансової системи України як окремої складової фінансів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (рис. 1.10 – с. 122). В економіці у чистому вигляді не існує відокремлених суб'єктів ЗЕД – нею займаються і домогосподарства, і підприємницькі структури, і держава. При цьому незрозумілим є й сектор економіки, до якого ця складова віднесена – «інший світ».

3. Досить дискусійною є пропозиція дисертанта розглядати фінанси і фінансову систему у їх широкому розумінні. Так, на думку автора, «фінанси – це економічні відносини та інші економічні інститути (незрозуміло, що віднесено до них), що задіяні у процесі економічної діяльності суб'єктів економіки в частині формування і використання фінансових ресурсів; фінансова система – це структурована за ключовими ознаками групування суб'єктів економіки сукупність фінансових відносин та інших фінансових інститутів, що пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів» (с. 152). За такого підходу практично ототожнюються, по-перше, фінанси і фінансова система, а по-друге, фінансова й економічна системи. Надалі, розглядаючи вектори гармонізації фінансових відносин (рис. 5.2 – с. 364), автор виділяє суб'єктів фінансової системи, якими є, як це вказується у дужках, інституційні одиниці економіки. Вважаємо, що економічна та фінансова системи, безумовно взаємопов'язані і не можуть функціонувати одна без одної, але жодних підстав для їх ототожнення немає. Відповідно,

інституційні одиниці економіки ніяк не можуть розглядатися як суб'єкти фінансової системи.

4. Визначивши фінансові ресурси основою функціонування фінансової системи, дисертант не завжди дотримується відповідної логіки дослідження. Так, аналізуючи проблематику фінансів суб'єктів господарювання (підрозділ 3.2), він чомусь не включив до аналітичних даних показники капіталу, який є основою фінансових ресурсів економіки, його структури. Натомість аналізуються загальноекономічні показники (чисельність підприємств і зайнятих підприємств, обсяги реалізованої продукції тощо). Безумовно, вони впливають на фінансові можливості економіки, але це інший зріз проблематики. Поза увагою дослідження залишився й ресурсний потенціал фінансового сектора економіки – банків, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів та ін. Важливо зазначити, що фінансові ресурси перебувають у постійному русі, перетікаючи із одного сектора чи сегмента в інший, а їх концентрація у фінансовій системі породжує синергетичний ефект, який і є ключовою характеристикою функціонування фінансової системи.

5. Визначаючи інституційні одиниці сектору фінансових корпорацій (рис. 3.2 – с. 249), дисертант залишив поза вагою факторингові компанії. Водночас з позицій проблематики, яка досліджується у роботі, це надзвичайно важливі фінансові компанії, які викупуваючи борги, перетворюють дебіторську заборгованість у фінансові ресурси, повертаючи тим самим кошти в оборот.

Загальний висновок. У цілому дисертаційна робота Коваленка Віктора Миколайовича є самостійним, логічно побудованим, завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему, пов'язану з розробкою теоретико-методологічних засад і науково-практичних рекомендацій щодо стратегії розвитку фінансової системи України в умовах стрімкого поширення глобалізаційних процесів. Дисертації притаманна

наукова новизна і практична значимість. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам. Висловлені у відгуку зауваження не впливають на її загальну позитивну оцінку.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота «Фінансова система України: концептуальні основи та стратегія розвитку» за актуальністю, змістом, обсягом досліджень, науковою новизною та практичним значенням отриманих результатів відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема п. п. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами, внесеними згідно з постановою від 19.08.2015 р. № 656, а її автор – Коваленко Віктор Миколайович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

професор кафедри фінансів ДВНЗ
«Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
доктор економічних наук, професор

Опарін В.М.

